

[K] **SCHAKEL TUSSEN VLAAMSE EN
NOORD-NEDERLANDSE KUNST.
ROELANDT SAVERY (1576-1639)**

Met de tentoonstelling *Roelandt Savery 1576-1639* heeft het Broelmuseum in Kortrijk een kunstenaar in huis gehaald die als geen ander een belangrijke brugfunctie tussen de Vlaamse en de Noord-Nederlandse kunst heeft ingenomen. Het Broelmuseum, dat al een mooi aanbod van werken van Savery in zijn vaste collectie heeft opgebouwd, biedt de geïnteresseerden in deze schilder en tekenaar een tweede halteplaats na de *Národní Galerie* in Praag, die Savery eerder een tijdelijk onderdak verschaftte. Praag en Kortrijk zijn belangrijke steden geweest in het leven van Savery; in Kortrijk werd hij geboren, in Praag heeft hij tien jaar doorgebracht, waarschijnlijk werkend in opdracht van Rudolf II van Habsburg, maar ook voor de vrije markt. In Praag heeft Savery zich vooral als vertolker van stadsgezichten ontwikkeld, als tekenaar van stille steegjes en half vervallen woninkjes. Daarnaast moet de keizer Savery hebben geïnspireerd door diens overijverige belangstelling voor kunstvoorwerpen en rariteiten. De vorst bracht die bijeen in aansprekende collecties en gaf ze een plaats in schatkamers en, voor zover het de levende menagerie betrof, ook in een dieren tuin.

Het is zeker dat Savery dergelijke collecties moet hebben bezichtigd. De levende dieren maken hun opwachting in een bonte stoet van landschappen. Het valt op dat de schilder bij het weergeven van de fauna eerder aan de Ark van Noach heeft gedacht dan aan zijn specifieke voorkeuren. Van bijna elke diersoort zijn er steeds paren te zien, terwijl ze in de breed uitgebouwde panorama's nevenschikkend zijn gearrangeerd, met andere woorden: elke diersoort krijgt evenveel aandacht. Het gaat telkens om geïdealiseerde ensceneringen in een arcadische omgeving: panthers vlieën zich vreedzaam neer op geringe afstand van herten, terwijl pauwen en papegaaien hun exotische vederdracht tonen. Ook op het gebied van de flora betrachtte Savery een interessante mix van oerwoud en Europees bos te creëren. Dat hij de planten- en bloemenwereld kende, had hij aan de hand van eerder gemaakte bloemstillevens al overtuigend laten zien. Voeg aan het rijtje steden waar hij veel tijd heeft

doorgebracht ook Utrecht toe. In het Centraal Museum in de Noord-Nederlandse Domstad werd in 1986 – precies een kwarteeuw geleden – voor het eerst in lange tijd een overzicht gewijd aan de schilder die een groot deel van zijn leven in deze stad doorbracht. Na 1986 is het met de bekendheid van Savery bergafwaarts gegaan. Om een grote publieke bekendheid te krijgen, had Savery toch minstens enkele iconachtige werken moeten maken, zoals de *Nachtwacht* van Rembrandt, de *Molen Wijk bij Duurstede* van Ruysdael of het *Gezicht op Delft* van Vermeer. En hoewel Savery zich tijdens zijn leven in een beperkt aantal thema's heeft gespecialiseerd, is er niet echt één werk naar voren gekomen dat zijn stijl van schilderen duidelijk herkenbaar heeft gemaakt te midden van die enorme stroom aan kunstenaars uit de Gouden Eeuw.

In ieder geval leek het er in de voorgaande decennia vaak op dat hij zijn plaats in de vroege Hollandse Gouden Eeuw heeft moeten afgeven, ten gunste van bijvoorbeeld de Utrechtse caravaggisten, die sindsdien tot ware helden van het clair-obscur schilderen zijn uitgegroeid. En toegegeven: de behandeling van het licht is bij de late renaissancist Savery niet zo spectaculair als bij Hendrick ter Brugghen (1588-1629), Gerard van Honthorst (1592-1656), Dirk van Baburen (1595-1624) of hun eminente voorganger Abraham Bloemaert (1564-1651). De Utrechtse caravaggisten mogen dan redelijk jong zijn geweest in de tijd dat Savery zich in Utrecht ophield, er zijn aanwijzingen dat hij zeker Bloemaert moet hebben gekend, al was het alleen maar omdat de heren elkaar bij het Sint-Lucasgilde zullen hebben ontmoet.

Het is altijd een lastige vraag geweest of uit oogpunt van zijn stilistische ontwikkeling hetzij Utrecht, hetzij Praag de belangrijkste plaats in zijn leven is geweest. In Praag reikt Savery met zijn daar ontwikkelde dierschilderkunst tot Europees niveau, wat goed te zien is aan zijn invloed op de Boheemse schildertraditie. Dat hij in deze Midden-Europese hoofdstad een podium voor zijn ideeën wist te creëren, is waarschijnlijk geen toeval. Al in zijn vroege jaren als schildersleerling in Haarlem en Amsterdam, waar hij in het atelier van zijn oudere broer Jacob terecht kon, ontwikkelde hij zich als navolger van Pieter Bruegel de Oude. Diens genretaferelen, bevolkt met boeren en 'buitenlui' – lees: volkstypes – hadden

merkwaardig genoeg de voorkeur van Rudolf II. Waarschijnlijk heeft dat ook een rol gespeeld bij Savery's keus om zich enige tijd in Praag te vestigen: hij wist dat het publiek in die stad met deze zo specifieke vorm van Vlaamse schilderkunst bekend was.

In Utrecht is zijn invloed op jonge schilders minder aanzienlijk geweest (zie de opkomst van de jonge caravaggisten, die zich sterk lieten leiden door de Italiaanse mode), maar juist in dit nog altijd zo katholieke centrum van de Noordelijke Nederlanden scoorde Savery zijn roem bij Europese vorsten. En nee, voor de rooms-katholieke kerk heeft hij nauwelijks of niet gewerkt. Religieuze onderwerpen zijn bij hem ver te zoeken, al wordt er nog wel eens een link gelegd met zijn landschappen die met tientallen specimens uit de fauna en flora zijn bevolkt, als waren ze een pre-echo van het paradijs van Adam en Eva.

Dat Savery zich weinig aan de katholieke kerk gelegen liet liggen, heeft waarschijnlijk bekende oorzaken. De Moederkerk, die in de laatste helft van de zestiende eeuw in de Nederlanden flink

Roelandt Savery, *Steeg in Praag*, circa 1608-1609, pen in bruin en krijt op papier, 22,2 x 16,6 mm, Collectie Staatlichen Museen, Kupferstichkabinett in Berlijn.

aan belang had ingeboet ten gunste van het snel opkomende protestantisme, had alleen nog in Utrecht een laatste bolwerk, maar ook daar was haar macht tanende. En een sterke opleving van het katholicisme, zoals dat met name in Italië en Spanje in de vorm van de contrareformatie het geval was, is in de Noordelijke Nederlanden vrijwel uitgebleven.

Haast alle andere Hollandse steden werden door een protestantse burgerij gedomineerd. Zij vormde nu de belangrijkste klasse van opdrachtgevers. Hun smaak gold niet langer het altaarstuk – al stond het Oude Testament als schildersmotief nog enige tijd in een gunstig daglicht – maar zoveel meer het bloemstuk, het interieur of, enigszins minder geliefd, het genretafereel.

Daar komt bij dat Savery van huis uit tot de anabaptisten behoorde. Deze stroming was verwant aan het protestantisme, maar wijkt van alle andere richtingen af, omdat zij de doop op volwassen leeftijd voorstaat. Op dat punt troffen de anabaptisten bijvoorbeeld Calvijn op hun weg, die deze overtuiging verre van zich wierp. Toen Savery's ouders in 1580 bij het aantreden van een katholieke alliantie de stad Kortrijk ontvluchtten (Roelandt was nog een kleuter, zijn broer Jacob, die net als hij schilder zou worden en zijn jongere broer in de leer zou nemen, was al een jongeman) namen ze de wijk naar het traditiegetrouw zo veel toleranter Haarlem.

Daar kwamen ze in een stad terecht waar de bevolking op verschillende niveaus sterke banden onderhield met Savery's geboortestad Kortrijk. Zo bestond in beide steden textielnijverheid, waarbij in Haarlem zelfs stoffen werden gebleekt die uit Kortrijk afkomstig waren. Inwoners van Kortrijk verkeerden vanwege de handel en nijverheid soms enige tijd in de Bavostad, of vestigden zich er om redenen van geloofsvervolging, net als het gezin Savery dus. Om die reden is Haarlem dan ook lang een stad geweest met een bevolking van remonstranten, doopsgezinden en anabaptisten.

Toen Savery omstreeks 1603 de stad voor Praag zou verruilen, stond Haarlem aan de vooravond van belangrijke vernieuwingen in de schilderkunst. Haarlem gold in die tijd als het belangrijkste artistieke centrum van Holland, het kende aan het prille begin van de zeventiende eeuw al een grote toestroom van kunstenaars. Niet voor niets wordt de stad gezien als

Roelandt Savery, *Na de zondvloed*, 1620, olieverf op paneel, 53 x 91 cm, Collectie Broelmuseum, Kortrijk

de “wieg” van de Hollandse Gouden Eeuw. Het moet om financiële redenen zijn geweest dat Savery de Spaarne voor de Moldau verwisselde, en minder uit artistieke overwegingen. Diezelfde redenen liggen waarschijnlijk ook ten grondslag aan het feit dat Savery na een kleine tien jaar uit Praag wegging. Hij deed dat na de dood van Rudolf II, wiens protegé hij ongetwijfeld is geweest. Terug in de Nederlanden bleef Savery de populaire schilder die zijn werk altijd wel wist te slijten. Echt duur was het ook niet. Gemiddeld bracht een schilderij van Savery zo’n 55 gulden op (zijn broer Jacob lag daar met een gemiddelde van 45 gulden flink onder), terwijl zijn duurste schilderij eens 255 gulden moest opbrengen. Het werk van beide broers behoorde daarmee tot de gemiddelde prijsklasse. Met dit alles wist Savery zijn financiële positie niet op orde te houden. Ondanks de uitstekende verkoop van zijn werk werd hij in 1638 failliet verklaard. Uit onderzoek is gebleken dat zijn familie daarin een minder gunstige rol heeft gespeeld. Ze zouden hem eerst dronken hebben gevoerd om hem vervolgens af te zetten en bedriegen.

De vraag of zijn drankzucht daar debet aan is, blijft voorlopig nog onbeantwoord, maar feit is dat Roelandt Savery enkele maanden na zijn faillissement overleed. Als Vlaamse schilder van huis uit had hij zijn plek in de Noord-Nederlandse kunst weten te verwerven.

CEES STRAUS

De tentoonstelling *Roelandt Savery 1576-1639* is nog tot 11 september 2011 te zien in het Broelmuseum in Kortrijk: www.savery.eu.